

Andrzej Kostrzewski

Instytut Geoekologii i Geoinformacji
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Ewa Roo-Zielińska

Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania
im. Stanisława Leszczyckiego
Polska Akademia Nauk, Warszawa

Aktualny stan oraz tendencje rozwoju geografii w Polsce

Wprowadzenie

Aktualny stan i funkcjonowanie geografii w systemie nauk geograficznych w Polsce, Europie i na świecie warunkowane są sytuacją społeczno-gospodarczą, polityczną, finansową, autorytetem geografii i geografów w środowisku, a także umiejętnością transformacji wyników badań do dydaktyki i różnych zadań praktycznych (Jackowski i in. 2008). Powyższe uwarunkowania odgrywały w rozwoju historycznym różną rolę, co niewątpliwie wpłynęło na zróżnicowane tempo rozwoju geografii oraz jej rangę naukową i społeczną. Należy podkreślić, że problem przedmiotowości geografii ciągle jest aktualny w dyskusjach geografów, co zresztą nie powinno budzić zdziwienia pod warunkiem, że dyskusje te wzbogacają i rozwijają geografię.

Niniejsza analiza stanu geografii w Polsce opracowana została dla lat 1995–2008, a jej zasadniczym celem jest prezentacja organizacji geografii w zakresie badań naukowych i dydaktyki. Podstawą analizy są wyniki ankiety, opracowanej w ramach Komitetu Nauk Geograficznych (KNG), przekazanej do 15 ośrodków geograficznych w Polsce (tab. 1). Odpowiedzi na ankietę udzieliło 14 jednostek geograficznych. Stanowią one treść zamieszczonych wykresów i tabel (Kostrzewski, Roo-Zielińska 2010).

Pragniemy wyrazić przekonanie, że prezentowany w niniejszym artykule materiał będzie nie tylko spełniał funkcję informacyjną, ale także inspirował do dyskusji o stanie geografii w Polsce.

Miejsce geografii w systemie nauki

W toczącej się dyskusji na temat indywidualności przedmiotowej geografii chodzi przede wszystkim o zabezpieczenie miejsca geografii w systemie nauki w Polsce, przedstawienie odpowiednich priorytetów badawczych – ważnych z teoretycznego i aplikacyjnego punktu widzenia.

Należy jednoznacznie stwierdzić, że miejsce geografii w systemie nauki oraz jej rozwój w Polsce określają uwarunkowania o znaczeniu historycznym:

- historia Polski w czasie ostatnich 200 lat,
- priorytety państwa w polityce społecznej i gospodarczej,
- priorytety państwa w polityce naukowej,
- zmiany struktury systemu edukacji,
- kształcenie geografów,
- autorytet społeczny i naukowy geografów.

Przedstawione uwarunkowania w rozwoju historycznym odgrywały różną rolę, należy jednak stwierdzić, że zawsze na rozwój nauki geografii, jak i innych dyscyplin naukowych,

Tab. 1. Ośrodki geograficzne w Polsce

Lp.	Ośrodek*
1	Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych, Uniwersytet im. A. Mickiewicza, Poznań
2	Wydział Nauk Geograficznych, Uniwersytet Łódzki, Łódź
3	Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Śląski, Sosnowiec
4	Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Uniwersytet Warszawski, Warszawa
5	Instytut Geografii, Wydział Oceanografii i Geografii, Uniwersytet Gdański, Gdańsk
6	Instytut Geografii, Wydział Matematyczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Kochanowskiego, Kielce
7	Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Wydział Biologii i Nauk o Ziemi, Uniwersytet Jagielloński, Kraków
8	Instytut Nauk o Ziemi, Wydział Biologii i Nauk o Ziemi, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin
9	Instytut Geografii, Wydział Biologii i Nauk o Ziemi, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń
10	Instytut Geografii, Wydział Geograficzno-Biologiczny, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej, Kraków
11	Instytut Nauk o Morzu, Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin
12	Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego, Wydział Nauk o Ziemi i Kształtowania Środowiska, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław
13	Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego, Polska Akademia Nauk, Warszawa
14	Instytut Geografii, Wydział Matematyczno-Przyrodniczy, Akademia Pomorska, Słupsk
15	Instytut Geografii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz**

* wydziały i instytuty uporządkowane alfabetycznie według nazw uniwersytetów, jednostki w innych ośrodkach wymienione na końcu

** ankieta nie została odesłana

Źródło: opracowanie własne

znaczący wpływ mają przede wszystkim priorytety państwa w polityce społecznej i naukowej. Geografia jako dyscyplina naukowa o dużym potencjale edukacyjnym i zastosowań praktycznych ciągle nie uzyskała właściwego miejsca w priorytetach badawczych państwa. W aktualnej sytuacji kraju w tym zakresie jest jeszcze bardzo dużo do zrobienia, w czym inspirujące, koordynacyjne działania winien pełnić Komitet Nauk Geograficznych.

Do najważniejszych zadań w zakresie miejsca geografii w polityce społecznej i naukowej państwa należy zaliczyć:

- przedstawienie priorytetów badawczych w zakresie geografii fizycznej i ekonomicznej, ważnych z naukowego i praktycznego punktu widzenia,
- zwiększenie udziału geografów w badaniach interdyscyplinarnych o wysokiej randze naukowej i społecznej,
- zintensyfikowanie form promocji wyników badań naukowych, ważnych z naukowego i praktycznego punktu widzenia,
- poszerzenie oferty dydaktycznej geografii na wszystkich poziomach nauczania, z uwzględnieniem studiów podyplomowych i doktoranckich,
- zrealizowanie optymalnej koncepcji organizacji konferencji Międzynarodowej Unii Geograficznej w 2014 roku,

- nadanie konferencji „Forum Geografów Polskich” wysokiej rangi spotkania ogólnopolskiego geografów, z udziałem przedstawicieli władz państwowych, regionalnych oraz reprezentantów innych dyscyplin naukowych.

Przedstawione powyżej wybrane kierunki rozwoju winny być podjęte przez wszystkie ośrodki geograficzne w kraju. Sprawą pierwszorzędnej wagi jest analiza aktualnych tendencji rozwoju, ich weryfikacja oraz konsensus geografów w zakresie ich akceptacji, jak również przyjęcie konkretnych form ich realizacji. Analiza rozwoju naukowego geografii w Polsce pozwala wskazać następujące tendencje:

- ciągłą indywidualizację i różnicowanie przedmiotu badań, co m.in. doprowadza do powstania nowych dziedzin w ramach geografii,
- stosunkowo słaby rozwój założeń metodologicznych i metodycznych,
- zbyt powolny rozwój badań ilościowych, modelowania i studiów dotyczących różnych scenariuszy rozwoju środowiska geograficznego, szczególnie w zakresie geografii fizycznej,
- wiązanie geografii (merytoryczne, organizacyjne) z różnymi dziedzinami badań, m.in. z naukami o Ziemi, naukami o środowisku, naukami ekonomicznymi, naukami o życiu,
- łączenie geografii z realizowanymi problemami badawczymi o charakterze interdyscyplinarnym (np. zmiany struktury użytkowania terenu, ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego, programy zagospodarowania przestrzennego, zmiany globalne klimatu, procesy ekstremalne i ich rola w przemianach krajobrazowych, wykorzystanie systemów informacji geograficznej w badaniach środowiskowych),
- wzrost wykorzystywania wyników badań geograficznych w studiach środowiskowych i planowaniu przestrzennym.

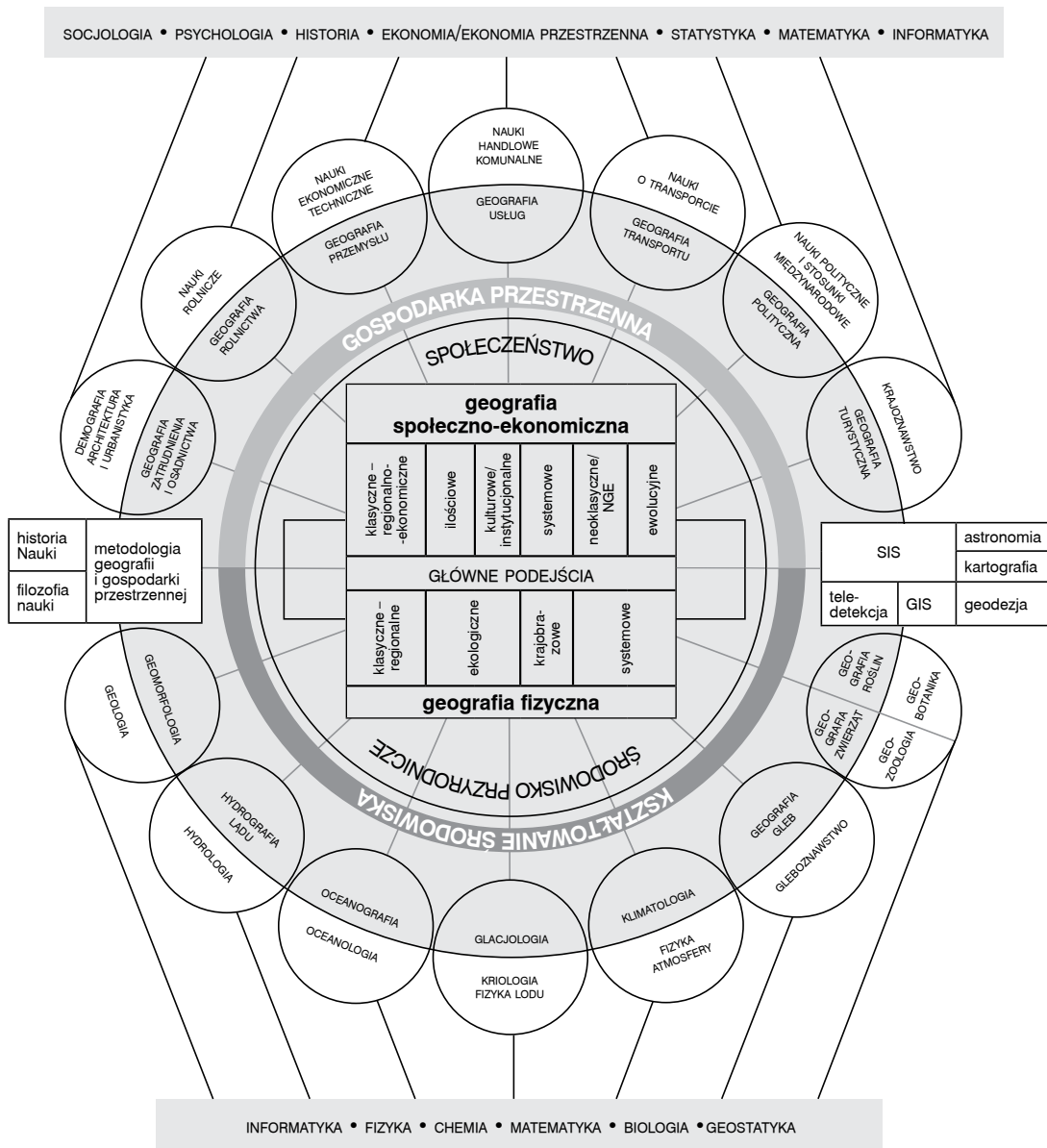
Przedmiotowość geografii nie stanowi zasadniczej kontrowersji w środowisku polskich geografów. Należy jednak zaznaczyć, że często geografowie, pochłonięci badaniami specjalistycznymi, wyraźnie zaniedbują kompleksowe badania geograficzne.

Przedmiotem badań geografii jest przestrzeń geograficzna, w strukturze której wydzielimy odrębne sfery: atmosferę, biosferę, morfosferę, hydrosferę, litosferę, pedosferę i antroposferę. Tak rozumiany przedmiot geografii stawia wymóg określenia jakościowego i ilościowego aktualnego stanu, funkcjonowania i tendencji rozwoju poszczególnych sfer oraz relacji jakościowych i ilościowych pomiędzy poszczególnymi sferami ze szczególnym uwzględnieniem człowieka. Pozwala to na wydzielenie geografii fizycznej i społeczno-ekonomicznej oraz dyscyplin szczegółowych (ryc. 1). Właściwości systemu oraz określenie wartości progowych poszczególnych elementów przestrzeni geograficznej stanowią podstawowe założenia metodologiczno-metodyczne współczesnych badań geograficznych.

Poglądy na temat przedmiotu i zadań naukowych geografii są zróżnicowane. A. Lisowski w ankiecie KNG, w dyskusji na temat miejsca i zadań geografii we współczesnej nauce, zauważa: „Propozycje zmian w dyscyplinie dotyczą zarówno treści przedmiotowej, jak i podejść metodologicznych. Jedni autorzy zalecają nieustanne rozszerzanie zainteresowań geografii, ponieważ pojawiają się nowe zjawiska i procesy budzące szerokie zainteresowanie społeczne. Inni geografowie wskazują na potrzebę ograniczenia zakresu zainteresowań przedmiotowych dyscypliny, np. poprzez utrzymanie ścisłych związków tylko z wybranymi dyscyplinami pokrewnymi lub preferowanie określonej tematyki gwarantującej sukces na rynku naukowym”.

Stanowisko Lisowskiego w ocenie aktualnego stanu geografii jest bardzo ważne. Jednocześnie możemy przyjąć, że podstawowy problem przedmiotowości, metodologii i metodyki geografii jest ciągle aktualny. W związku z wprowadzonymi zmianami w organizacji nauki w Polsce nadal konieczne jest określenie miejsca geografii w przedstawionych koncepcjach podziału nauki.

Ryc. 1. Podział nauk geograficznych oraz ich stosunek do innych nauk

NGE – nowa geografia ekonomiczna

SIS – Przestrzenne Systemy Informacyjne

GIS – Geograficzne Systemy Informacyjne

Opracowanie: W. Ratajczak, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM Poznań na podstawie: Leszczycki 1962, s. 53.

Należy stwierdzić, że nie ma w tym zakresie jedności w środowisku geografów. Biorąc pod uwagę projekty prezentowane przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW) i dyskusję prowadzoną na forum Komitetu Nauk Geograficznych, można przyjąć, że większość geografów skłania się ku wariantowi, w którym geografia fizyczna jest włączona do nauk przyrodniczych lub ścisłych, a geografia społeczno-ekonomiczna do nauk społecznych lub ekonomicznych. Trzeba dodać, że przyjęcie przedstawionego rozwiązania afiliacji geografii nie stanowi zagrożenia aktualnie definiowanej przedmiotowości geografii.

Ocena polskiej geografii w opinii społecznej i środowisku naukowym musi być uważnie brana pod uwagę w przygotowywanych koncepcjach rozwoju geografii.

P. Migoń we wspomnianej ankiecie KNG w odniesieniu do oceny geografii wypowiada się w sposób następujący „Pozycja geografii wydaje się zbyt niska w stosunku do potencjału dyscypliny, jednak przyczyny takiego stanu rzeczy są w znacznym stopniu »wewnętrzne« i wynikają z niedostatecznej aktywności geografów w upowszechnianiu wyników swoich badań oraz ich prezentacji na arenie międzynarodowej”.

W zakresie poprawy oceny geografii w skali ogólnopolskiej podjęto szereg inicjatyw, wśród których można wymienić: poszerzanie form promocji badań naukowych, realizację grantu dotyczącego procesów ekstremalnych, skupiającego wszystkie ośrodki geograficzne w Polsce, organizację konferencji Międzynarodowej Unii Geograficznej w 2014 roku.

Organizacja geografii

Przyjęta koncepcja przedmiotowości geografii znajduje odzwierciedlenie w strukturze organizacyjnej ośrodków geograficznych w Polsce. W analizowanym okresie (1995–2008), w związku z dynamicznym rozwojem kadry naukowej, zaznacza się także wyraźny rozwój organizacyjny ośrodków; powstają wydziały geografii, instytuty kierunkowe (prowadzące kierunek studiów) oraz instytuty specjalistyczne (tab. 2). Ważnym przejawem rozwoju organizacyjnego jest duża liczba powstających zakładów, co świadczy o rozdrobnieniu organizacyjnym i problemowym geografii. Jak wynika z zestawienia, w ośrodkach geograficznych zaznaczają się różne tendencje organizacji geografii, co uwarunkowane jest etapem jej rozwoju i rangą.

Interesujące jest porównanie liczby profesorów tytularnych, doktorów habilitowanych, doktorów z łączną liczbą pracowników do stopnia doktora, zarówno w poszczególnych ośrodkach, jak i w kolejnych latach analizowanego okresu.

W latach 1995–2008 istnieje w polskiej geografii wyraźna tendencja wzrostu liczby pracowników naukowych (ryc. 2). Warto podkreślić, że według stanu na 2008 rok w polskiej geografii było 125 profesorów tytularnych, 138 doktorów habilitowanych oraz 536 doktorów.

Przedstawione uwagi dotyczące organizacji struktury stopni i tytułu naukowego pozwalają stwierdzić, że polska geografia posiada zróżnicowaną organizację i dysponuje bardzo dużym potencjałem kadrowym, co stanowi dobrą prognozę jej rozwoju.

Należy dodać, że istnieje różnorodność w zakresie struktury zatrudnienia w poszczególnych ośrodkach akademickich, co może być przedmiotem dyskusji między ośrodkami. Chcąc wykorzystać doświadczenie badawcze i dydaktyczne geografów w Polsce, Komitet Nauk Geograficznych zaproponował wymianę pracowników w zakresie prezentacji wykładów dla studentów (w uzgodnionym wymiarze godzin).

Sprawą pierwszorzędnej wagi jest zabezpieczenie odpowiednich warunków organizacyjnych i finansowych pomyślnego rozwoju nauki i geograficznej kadry naukowej, co jest obowiązkiem władz rządowych.

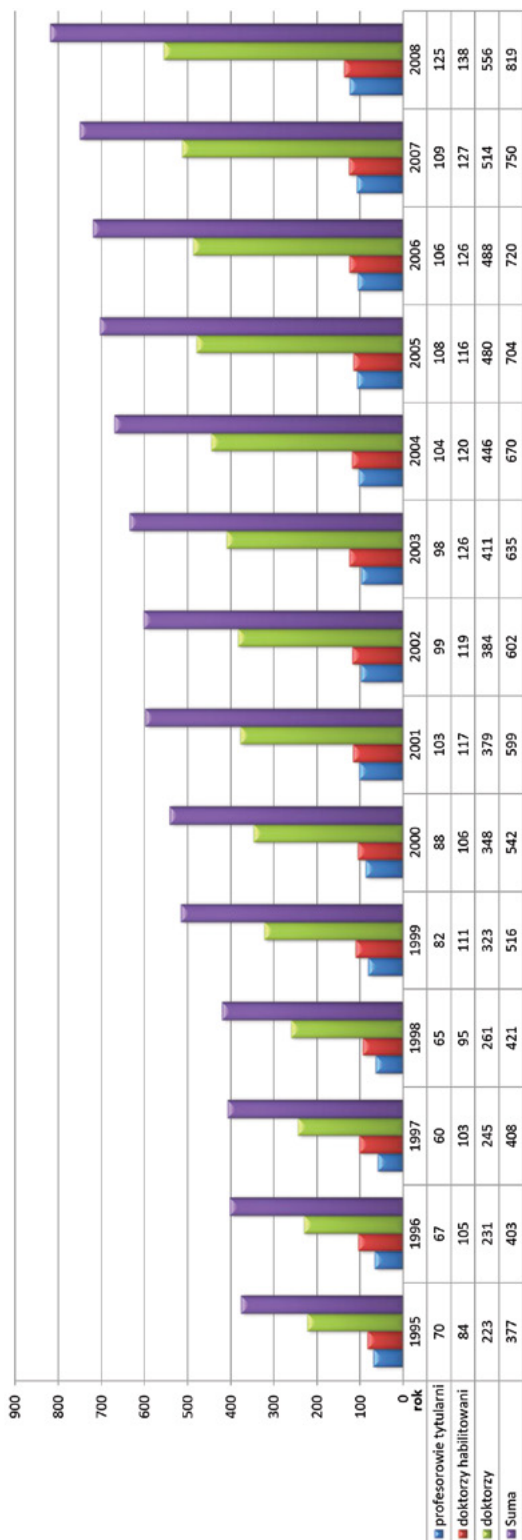
Tab. 2. Struktura organizacyjna geografii w Polsce

Lp.	Ośrodki naukowe	Formy organizacji			
		wydziały	instytuty	katedry	zakłady
1	Uniwersytet im. A. Mickiewicza, Poznań	Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych	Instytut Geografii Fizycznej i Kształowania Środowiska Przyrodniczego; Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej; Instytut Geookologii i Geoinformacji	–	21
2	Uniwersytet Łódzki, Łódź	Wydział Nauk Geograficznych	Instytut Nauk o Ziemi; Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Organizacji Przestrzeni; Instytut Geografii Miast i Turystyki	7	12
3	Uniwersytet Śląski, Sosnowiec	Wydział Nauk o Ziemi	–	8	14
4	Uniwersytet Warszawski, Warszawa	Wydział Geografii i Studiów Regionalnych	Instytut Geografii Fizycznej; Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej; Instytut Studiów Regionalnych i Globalnych	2	13
5	Uniwersytet Gdański, Gdańsk	Wydział Oceanografii i Geografii	Instytut Geografii, Wydział Oceanografii i Geografii	7	1
6	Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Kochanowskiego, Kielce	Wydział Matematyczno-Przyrodniczy	Instytut Geografii	–	7
7	Uniwersytet Jagielloński, Kraków	Wydział Biologii i Nauk o Ziemi	Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej	–	10
8	Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin	Wydział Nauk o Ziemi	Instytut Nauk o Ziemi	–	10
9	Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń	Wydział Biologii i Nauk o Ziemi	Instytut Geografii	–	13
10	Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej, Kraków	Wydział Geograficzno-Biologiczny	Instytut Geografii	–	7
11	Uniwersytet Szczeciński, Szczecin	Wydział Nauk o Ziemi	Instytut Nauk o Morzu	–	10
12	Uniwersytet Wrocławski, Wrocław	Wydział Nauk o Ziemi i Kształowania Środowiska	Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego	–	7
13	Polska Akademia Nauk, Warszawa	–	Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego	–	5
14	Akademia Pomorska, Słupsk	Wydział Matematyczno-Przyrodniczy	Instytut Geografii	–	5
15	Uniwersytet Kazimierza Wielkiego	brak informacji	Instytut Geografii	brak informacji	

„–” jednostka nie występowała w strukturze

Źródło: opracowanie własne

Ryc. 2. Liczba doktorów, doktorów habilitowanych oraz profesorów tytularnych w ośrodkach geograficznych w Polsce w okresie 1995–2008

Dane bez instytutu Geografii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (brak informacji).

Źródło: opracowanie własne.

Badania naukowe

Podstawową funkcją geografii, określającą jej miejsca w systemie nauki i życiu społeczno-gospodarczym, jest prowadzenie badań naukowych. Zmiany w systemie finansowania nauki są niewątpliwie jedną z najważniejszych przyczyn dokonującej się radykalnej zmiany w zakresie podejmowanych tematów badawczych oraz przekazywania wyników badań do czasopism naukowych wysoko punktowanych. Geograficzne badania naukowe nie uzyskały wysokiej oceny w czasie ostatniej kategoryzacji MNiSW (2010 rok).

Miarą oceny badań naukowych realizowanych przez ośrodki geograficzne w latach 2005–2008 są m.in. główne kierunki badań, wydawane czasopisma, struktura liczbowa publikacji w zależności od czasopisma i jego rangi, łączna liczba publikacji w ośrodkach naukowych, liczba publikacji w czasopismach punktowanych z list MNiSW i filadelfijskiej, udział w programach badawczych, liczba staży i stypendiów oraz najważniejsze osiągnięcia w ośrodku geograficznym.

Zakres wymienionych zobowiązań jednostki dotyczących badań naukowych jest szeroki. Należy dodać, że wiele form aktywności naukowej nie jest w przedstawionym zestawieniu uwzględnionych, m.in. organizacja konferencji i publikacja podręczników akademickich. Ośrodki geograficzne oczywiście dostosowują się do formalnych wymagań MNiSW, problemem nierozwiązanym jest ciągle niewystarczająca ilość środków finansowych na badania naukowe.

Zakres realizowanych badań naukowych przez poszczególne ośrodki geograficzne jest bardzo szeroki i tematycznie zróżnicowany (tab. 3). Należy także zauważyć duże rozproszenie tematyczne. Należałoby przyjąć założenie, że każdy ośrodek geograficzny, poprzez prezentowaną tematykę badawczą, będzie uwypuklał swoją indywidualność naukową zarówno pod względem metodologiczno-metodycznym, jak i regionalnym, w nawiązaniu do programów europejskich.

Badania z zakresu geografii fizycznej prowadzone w różnych skalach przestrzennych dotyczą przede wszystkim analizy struktury i dynamiki aktualnych przemian środowiska geograficznego, w powiązaniu z pogłębioną analizą paleogeograficzną. Na uwagę zasługują problemy dotyczące różnych przejawów funkcjonowania środowiska geograficznego i jego rozwoju, m.in. wieloaspektowe badania współczesnych procesów geomorfologicznych, zintensyfikowanie badań procesów o charakterze ponadprzeciętnym, ekstremalnym oraz różnokierunkowe badania z zakresu kształtowania i ochrony środowiska przyrodniczego we współpracy z innymi dyscyplinami naukowymi.

Z kolei w zakresie geografii społeczno-ekonomicznej badania obejmują m.in.: przemiany struktury przestrzennej miast, zarządzanie obszarami metropolitalnymi, jakość życia i promocji w miastach, strukturę usług i przemysłu, atrakcyjność inwestycyjną, mechanizmy polityki lokalnej i regionalnej, uwarunkowania i konsekwencje rozwoju turystyki i rekreacji. W kilku ośrodkach naukowych prowadzone są badania w zakresie nauczania geografii, dotyczące np. metod przekazu i percepcji wiedzy geograficznej, ewaluacji programów minimum programowych, a także metodyki szkolnych wycieczek geograficznych (tab. 3).

Słabą stroną geograficznego środowiska naukowego jest zbyt duża liczba wydawanych czasopism naukowych (tab. 4). Niestety, geografowie polscy nie posiadają własnego, wysoko punktowanego czasopisma naukowego.

Miarą aktywności naukowej jest także liczba publikacji. Jest ona zróżnicowana w poszczególnych ośrodkach geograficznych, w zależności od liczby pracowników. Jak wynika z przeprowadzonego porównania, w analizowanym okresie (1995–2008) liczba publikacji wyraźnie wzrosła (od 1142 w 1995 roku do 2653 w 2007 roku; ryc. 3).

Tab. 3. Główne kierunki badań w ośrodkach geograficznych w okresie 1995–2008

Lp.	Ośrodek	Główne kierunki badań
1	Uniwersytet im. A. Mickiewicza, Poznań	<p>Instytut Geografii Fizycznej i Kształtowania Środowiska Przyrodniczego</p> <ul style="list-style-type: none"> • klimatologia kompleksowa • hydrologia regionalna obszarów lądowych • analiza struktury krajobrazu i jej wskaźniki • struktura i dynamika geoeosystemów strefy polarnej <p>Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej</p> <ul style="list-style-type: none"> • teoria i metodologia geografii i gospodarki przestrzennej • zmiany struktury społeczno-gospodarczej Wielkopolski i aglomeracji poznańskiej • czynniki rozwoju regionalnego, instrumenty i efekty polityki regionalnej w Polsce w okresie integracji z Unią Europejską • rozwój obszarów przygranicznych <p>Centrum Turystyki i Rekreacji</p> <ul style="list-style-type: none"> • przestrzeń wykorzystywana przez człowieka w czasie wolnym <p>Instytut Geoeologii i Geoinformacji</p> <ul style="list-style-type: none"> • geologia i paleoekologia zbiorników wodnych i torfowiskowych Pomorza i Wielkopolski • paleoekologia Polski północno-wschodniej • współczesne procesy geomorfologiczne w różnych strefach morfoklimatycznych • funkcje morfodynamiczne rzeźby na obszarze Pomorza Zachodniego • krążenie materii mineralnej w lądowym geoeosystemie Zatoki Admiralicji; Antarktyka
2	Uniwersytet Łódzki, Łódź	<p>W zakresie geografii fizycznej</p> <ul style="list-style-type: none"> • rzeźba, budowa geologiczna i paleogeografia regionu łódzkiego; kenozoiczna ewolucja rzeźby; rola antropopresji w rozwoju rzeźby regionu łódzkiego; współzależności elementów środowiska i uwarunkowań lokalizacyjnych osadnictwa • rekonstrukcje paleogeograficzne plejstocenu i holocenu, głównie na obszarze Polski środkowej i Wyżyny Śląsko-Małopolskiej • litostratygrafia osadów plejstoceńskich • ocena zasobów wód powierzchniowych i podziemnych w skali lokalnej i regionalnej <p>W zakresie geografii społeczno-ekonomicznej</p> <ul style="list-style-type: none"> • geografia polityczna, geopolityka i geostrategia, geografii elektoralna, geografii wojenna oraz przestrzenne aspekty międzynarodowych stosunków politycznych i gospodarczych • geografia historyczna i dziedzictwo kulturowe, w szczególności osadnictwo miejskie Polski środkowej – tematy badawcze, m.in.: zmiany krajobrazu ziem polskich w czasach historycznych (ze szczególnym uwzględnieniem ziem Polski środkowej) • organizacja i transformacja przestrzeni społeczno-ekonomicznej Polski środkowej, ze szczególnym uwzględnieniem przekształceń przestrzenno-funkcjonalnych miast i gmin • kierunki i czynniki rozwoju struktury przestrzennej usług w Polsce i na świecie
3	Uniwersytet Śląski, Sosnowiec	<ul style="list-style-type: none"> • elementy kriosfery środowiska polarnego i wysokogórskiego wybranych obszarów w Europie • zjawiska i procesy krasowe ze szczególnym uwzględnieniem ewolucji rzeźby i problematyki ochrony środowiska krasowego • klimatologia synoptyczna z uwzględnieniem wieloletnich zmian cyrkulacji atmosfery i klimatu, ekstremalne zjawiska klimatyczne • ewolucja rzeźby i formowanie pokryw stokowych i gleb w obszarach wysokogórskich, średniogórskich, wyżynnych oraz na przedpołu gór w warunkach naturalnych i pod wpływem antropopresji w okresie historycznym, ze szczególnym uwzględnieniem Polski południowej

4	Uniwersytet Warszawski, Warszawa	<p>Instytut Geografii Fizycznej</p> <ul style="list-style-type: none"> • struktura i dynamika zmian środowiska przyrodniczego w zakresie geomorfologii, hydrologii, klimatologii, geoekologii <p>Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej</p> <ul style="list-style-type: none"> • przemiany struktury przestrzennej miast, procesy suburbanizacji • struktura usług i przemysłu, zarządzanie obszarami metropolitalnymi rozwój turystyki i rekreacji, kształtowanie zagospodarowania turystycznego – dydaktyka geografii <p>Instytut Studiów Regionalnych i Globalnych</p> <ul style="list-style-type: none"> • badania nad współczesnymi przemianami społeczno-ekonomicznymi w perspektywie globalnej oraz nad społeczno-środowiskowymi uwarunkowaniami przemian w krajach Ameryki Łacińskiej, Afryki i Azji <p>Katedra Kartografii</p> <ul style="list-style-type: none"> • badania z zakresu kartograficznych metod prezentacji oraz wykorzystania map w badaniach geograficznych <p>Katedra Geoinformatyki i Teledetekcji</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizy zmian środowiska przyrodniczego, prezentacji kartograficznej w badaniach struktury i monitoringu środowiska oraz rozwoju <p>Pracownia Edukacji Komputerowej</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozwój metodyki sporządzania map numerycznych oraz sposobów prezentacji baz danych, map internetowych <p>Mazowiecki Ośrodek Geograficzny w Murzynie koło Płocka</p> <ul style="list-style-type: none"> • pomiary i badania terenowe z zakresu meteorologii, geochemii, geomorfologii
5	Uniwersytet Gdański, Gdańsk	<ul style="list-style-type: none"> • obszary pojezierne i pobraża młodoglacjalne, brzegi i obszary morskie • procesy przemian społecznych, ekonomicznych i politycznych w regionach nadmorskich, w tym lądowej i morskiej współpracy transgranicznej ze szczególnym uwzględnieniem wschodniej granicy UE, gospodarczego znaczenia obszarów morskich • przekształcenia terytorialne struktur społecznych na obszarach podlegających intensywnym współczesnym przemianom, w różnych systemach społeczno-ekonomicznych • dydaktyka geografii i edukacji regionalnej
6	Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Kochanowskiego, Kielce	<ul style="list-style-type: none"> • paleogeografia regionów fizycznogeograficznych, zapis zmian klimatu i antropopresji w rzeźbie i osadach, geoaarcheologia oraz współczesne procesy morfogenetyczne • hydrologia regionalna, ekspertyzy i modele hydrologiczne • klimatologia regionalna i kompleksowa, problemy fitoklimatologii i bioklimatologii człowieka • zagospodarowanie przestrzenne regionu, geoekologia, delimitacja krajobrazu i przestrzeni przyrodniczo-gospodarczej dla potrzeb rolnictwa, agroturystyki • geografia turystyki i krajoznawstwo
7	Uniwersytet Jagielloński, Kraków	<ul style="list-style-type: none"> • przemiany środowiska przyrodniczego oraz zjawisk społeczno-gospodarczych obszarów górskich ze szczególnym uwzględnieniem Karpat • wieloletnie zmiany klimatu • przemiany przestrzeni społeczno-ekonomicznej Polski w skali regionalnej i lokalnej • konsekwencje integracji europejskiej i globalizacji dla funkcjonowania i rozwoju różnych działalności produkcyjnych i usługowych w układach regionalnych
8	Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin	<ul style="list-style-type: none"> • interdyscyplinarne studia nad lessami Europy Środkowej, • problemy społeczno-ekonomiczne na wschodnim pograniczu Unii Europejskiej • stan i zmiany środowiska przyrodniczego pod wpływem działalności człowieka • współczesne procesy morfogenetyczne kształtujące strefę umiarkowaną i polarną Europy

9	Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń	<p>W zakresie geografii fizycznej</p> <ul style="list-style-type: none"> • rekonstrukcja procesów kształtowania się rzeźby glacialnej i glaciofluwialnej na obszarze Polski północnej oraz na obszarach współczesnych zlodowaceń, m.in. na Spitsbergenie, Islandii i w Antarktyce • kartowanie geomorfologiczne i geologiczne oraz badania litostratygraficzne osadów czwartorzędowych • kartografia hydrograficzna i hydrogeologiczna; zmiany klimatu na obszarze Polski, Europy, Arktyki i Antarktyki • geografia gleb, geochemia krajobrazu, opracowanie metodyki oceny georóżnorodności krajobrazu dla wybranych obszarów młodoglacialnych w Polsce północnej <p>W zakresie geografii społeczno-ekonomicznej</p> <ul style="list-style-type: none"> • restrukturyzacja regionów, miast i obszarów wiejskich • zmiany funkcjonalno-strukturalne i przestrzenne gospodarki Polski • przekształcenia struktur społeczno-gospodarczych Polski w procesie integracji z Unią Europejską
10	Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej, Kraków	<ul style="list-style-type: none"> • geografia fizyczna, głównie w zakresie geomorfologii, hydrologii i klimatologii oraz ochrony środowiska • geografia społeczna, głównie w zakresie demografii oraz geografii ludności i osadnictwa • geografia ekonomiczna, głównie w zakresie geografii przemysłu i rolnictwa oraz geografii turystyki • geologia
11	Uniwersytet Szczeciński, Szczecin	<ul style="list-style-type: none"> • geologia, geomorfologia, klimatologia, hydrologia, oceanologia, geografia fizyczna, geografia społeczno-ekonomiczna, teledetekcja i kartografia • badania społeczno-ekonomiczne dotyczące funkcjonowania i rozwoju oraz organizacji przestrzennej obszarów. Specjalnością wydziału jest tematyka morska i nadmorska, podejmowana poprzez badania procesów naturalnych oraz relacji człowiek – gospodarka – środowisko • kierunek nowy – rekreacja i turystyka, zwłaszcza: geoturystyka, turystyka morska i nadmorska, turystyka miejska, krajoznawstwo, rekreacja kobiet i osób starszych
12	Uniwersytet Wrocławski, Wrocław	<ul style="list-style-type: none"> • paleogeografia i rozwój rzeźby terenu w południowo-zachodniej Polsce na tle innych regionów i stref morfoklimatycznych • klimat lokalny i jego konsekwencje środowiskowe w warunkach miejskich, górskich i polarnych • współczesne problemy geografii społeczno-ekonomicznej, ze szczególnym uwzględnieniem zmian w strukturach przestrzennych, problematyki usług oraz regionów przygranicznych w warunkach integracji europejskiej • kartografia i Geograficzne Systemy Informacyjne, ze szczególnym uwzględnieniem zastosowań w meteorologii i klimatologii
13	Polska Akademia Nauk, Warszawa	<p>W zakresie geografii fizycznej</p> <ul style="list-style-type: none"> • geomorfologia, hydrologia, biogeografia, geoekologia, klimatologia <p>W zakresie geografii społeczno-ekonomicznej</p> <ul style="list-style-type: none"> • rolnictwo, obszary wiejskie, miasta, ludność, przemysł, komunikacja, usługi, turystyka <p>W zakresie gospodarki przestrzennej</p> <ul style="list-style-type: none"> • planowanie przestrzenne i regionalne • kartografia
14	Akademia Pomorska, Słupsk	<ul style="list-style-type: none"> • kształtowanie i ochrona środowiska przyrodniczego Pomorza Zachodniego • problemy w zakresie przekształceń struktur społeczno-gospodarczych Pomorza w okresie globalizacji • klimat Polski i zmiany stosunków wodnych na obszarze Pomorza • paleogeografia czwartorzędu w nawiązaniu do działalności człowieka w pradziejach i czasach historycznych
15	Uniwersytet Kazi- mierza Wielkiego, Bydgoszcz	brak informacji

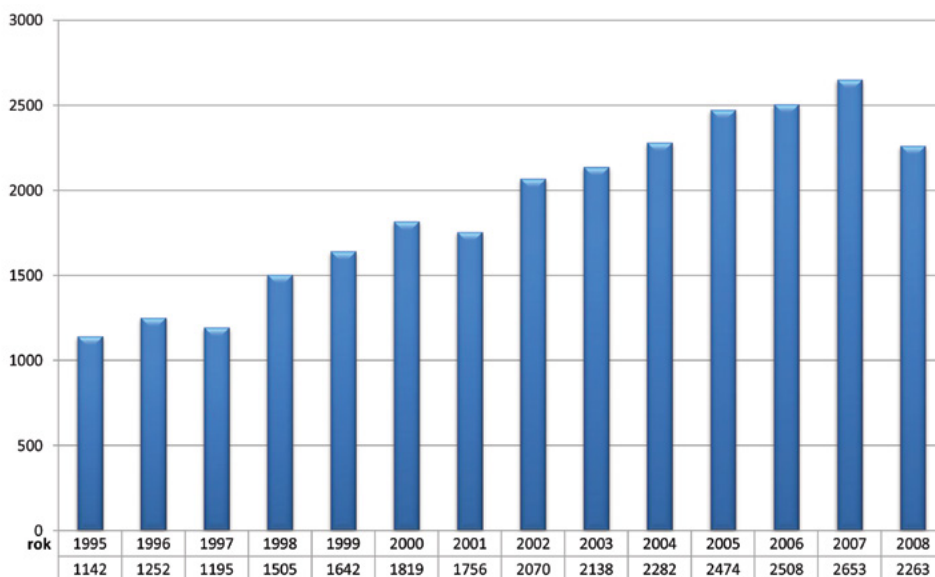
Tab. 4. Czasopisma i serie wydawnicze wydawane w ośrodkach geograficznych w Polsce

Lp.	Ośrodek	Liczba tytułów	Tytuł
1	Uniwersytet im. A. Mickiewicza, Poznań	4	<ul style="list-style-type: none"> • Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią – seria A – Geografia Fizyczna • Geopolis (czasopismo internetowe) • Quaestiones Geographicae – seria A i B • Biuletyn IGS-EiGS
2	Uniwersytet Łódzki, Łódź	8	<ul style="list-style-type: none"> • Turyzm • Region and Regionalism • European Spatial Research and Policy • Folia Geographica Physica • Folia Geographica Socio-Oeconomica • Biuletyn Szadkowski • Konwersatorium Wiedzy o Mieście • Acta Geographica Lodziensia
3	Uniwersytet Śląski, Sosnowiec	4	<ul style="list-style-type: none"> • Geographia Studia et Dissertationes • Acta Geographica Silesiana • Z Badań nad Wpływem Antropopresji na Środowisko • Kras i Speleologia
4	Uniwersytet Warszawski, Warszawa	8	<ul style="list-style-type: none"> • Miscellanea Geographica • Prace i Studia Geograficzne • Africana Bulletin • Afryka, Azja, Ameryka Łacińska • Actas Latinoamericanas de Varsovia • Asian and Pacific Studies • Atlas współzależności parametrów meteorologicznych i geograficznych w Polsce • Geozeta (wydawana w wersji elektronicznej)
5	Uniwersytet Gdański, Gdańsk	2	<ul style="list-style-type: none"> • Regiony Nadmorskie/Coastal Regions • Badania Limnologiczne/Limnological Research
6	Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Kochanowskiego, Kielce	2	<ul style="list-style-type: none"> • Studia Geograficzne AŚ • Prace Instytutu Geografii UJK
7	Uniwersytet Jagielloński, Kraków	3	<ul style="list-style-type: none"> • Prace Geograficzne • Peregrinus Cracoviensis • Folia Geographica
8	Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin	1	<ul style="list-style-type: none"> • Annales UMCS – seria B
9	Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń	5	<ul style="list-style-type: none"> • Bulletin of Geography. Socio-economic series • Bulletin of Geography. Physical geography series • Acta Universitatis Nicolai Copernici. Geografia • Problemy klimatologii polarnej • Limnological Review
10	Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej, Kraków	2	<ul style="list-style-type: none"> • Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego (seria wydawnicza wspólnie z PTG) • Przedsiębiorczość – Edukacja (seria wydawnicza)

11	Uniwersytet Szczeciński, Szczecin	2	<ul style="list-style-type: none"> • Marine Sciences • Oceanological Studies
12	Uniwersytet Wrocławski, Wrocław	5	<ul style="list-style-type: none"> • Studia Geograficzne • Prace Instytutu Geograficznego – seria A • Prace Instytutu Geograficznego – seria B • Prace Instytutu Geograficznego – seria C • Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego
13	Polska Akademia Nauk, Warszawa	8	<ul style="list-style-type: none"> • Geographia Polonica • Przegląd Geograficzny • Studia Obszarów Wiejskich • Prace Geograficzne • Monografie • Dokumentacja Geograficzna • Europa XXI • Geopolitical Studies • Atlas Warszawy • Bibliografia Geografii Polskiej
14	Akademia Pomorska, Słupsk	2	<ul style="list-style-type: none"> • Słupskie Prace Matematyczno-Przyrodnicze – seria C • Geografia • Słupskie Prace Geograficzne
15.	Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz	brak informacji	
Razem		56	

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 3. Łączna liczba publikacji w ośrodkach geograficznych w Polsce w okresie 1995–2008

Dane bez Instytutu Geografii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (brak informacji).

Źródło: opracowanie własne.

Analiza liczby publikacji w poszczególnych ośrodkach geograficznych pozwala stwierdzić, że zbyt mało publikacji znajduje się w czasopismach punktowanych będących nie tylko na liście MNiSW, ale także na liście filadelfijskiej. Należy jednak dodać, że w tym zakresie zaznacza się wyraźna tendencja wzrostowa (ryc. 4).

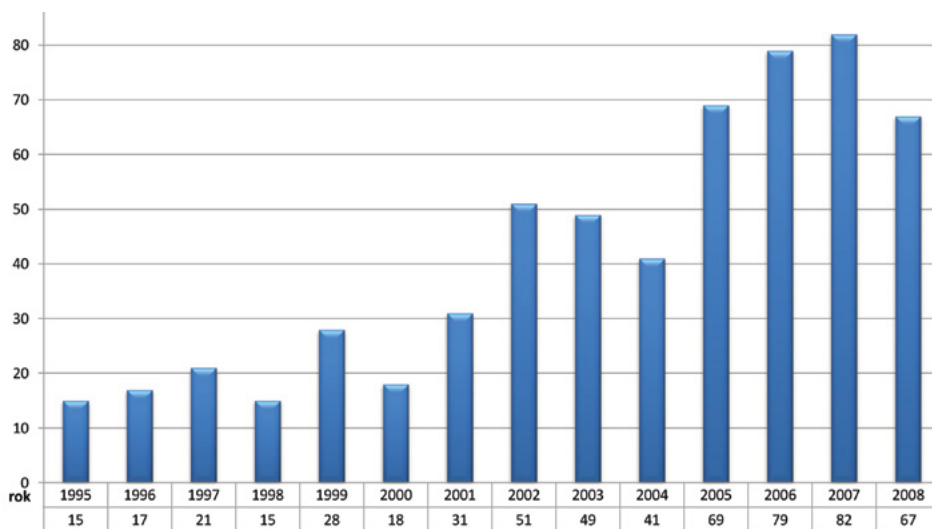
Systematycznie zwiększa się udział geografów w realizacji różnych projektów badawczych krajowych i zagranicznych. Ośrodki geograficzne najczęściej uczestniczą w realizacji projektów krajowych, ale warto podkreślić, że wzrasta udział w realizacji projektów Unii Europejskiej (od zaledwie 5 w 1995 roku do 39 w roku 2008; ryc. 5).

Istotnym elementem rozwoju naukowego młodych pracowników naukowych jest ich udział w stażach krajowych i zagranicznych. Największy udział stanowią staże krajowe, choć znaczący jest także udział w stażach zagranicznych, w tym w Unii Europejskiej. W analizowanym okresie liczba staży zagranicznych stopniowo wzrastała, a staży krajowych utrzymywała się na zbliżonym poziomie (ryc. 6).

Geografowie polscy wykazują dużą aktywność naukową i organizacyjną, będąc członkami władz organizacji krajowych i zagranicznych. W tym zakresie zaznacza się także tendencja wzrostowa, choć dotyczy ona przede wszystkim organizacji krajowych (ryc. 7).

Należy przypomnieć, że w 1934 roku w Warnowie odbył się Kongres Międzynarodowej Unii Geograficznej, którego głównymi organizatorami byli Profesorowie: Eugeniusz Romer i Stanisław Pawłowski. W 1938 roku na kongresie w Amsterdamie Profesor Pawłowski został wiceprzewodniczącym Międzynarodowej Unii Geograficznej (MUG), co niewątpliwie było wielkim sukcesem polskiej geografii. Komitet Nauk Geograficznych PAN zgłosił inicjatywę organizacji konferencji Międzynarodowej Unii Geograficznej w 2014 roku w Krakowie i propozycja ta została przyjęta. Komitet Nauk Geograficznych podjął odpowiednie prace przygotowawcze, włączając do nich środowisko naukowe polskich geografów. Konferencja MUG w Krakowie umożliwiła prezentację osiągnięć polskiej geografii.

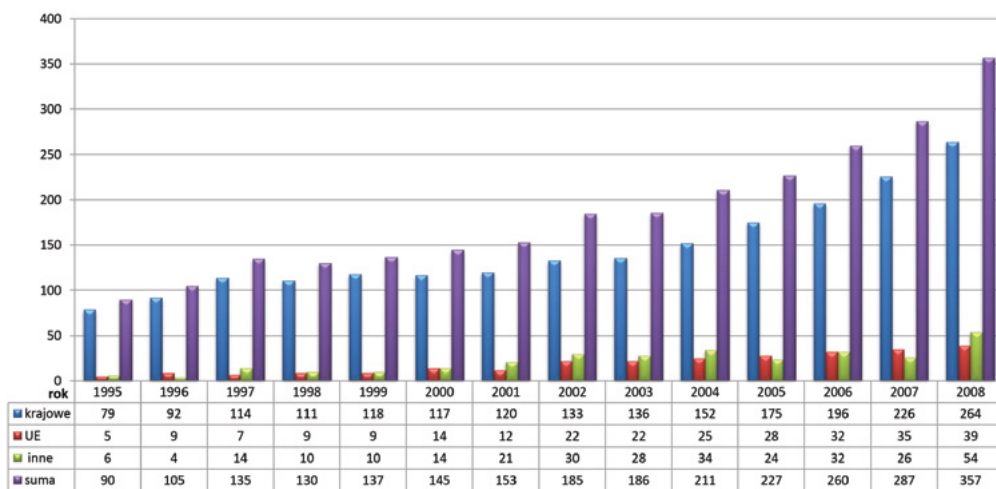
Ryc. 4. Liczba publikacji w czasopismach punktowanych MNiSW oraz z listy filadelfijskiej w ośrodkach geograficznych w Polsce w okresie 1995–2008

Dane bez Instytutu Geografii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (brak informacji).

Źródło: opracowanie własne.

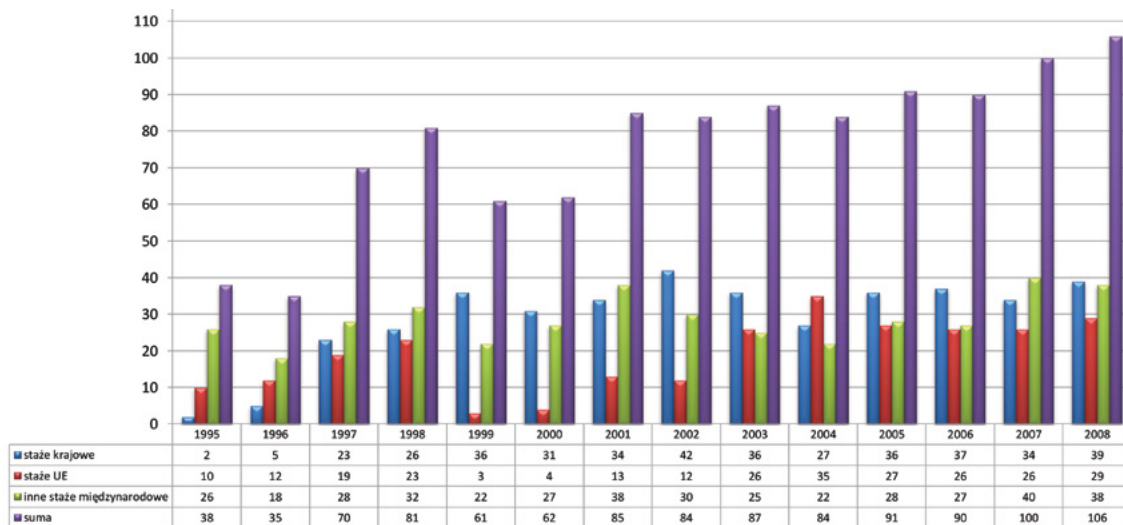
Ryc. 5. Liczba programów badawczych realizowanych w ośrodkach geograficznych w Polsce w okresie 1995–2008

Dane bez Instytutu Geografii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (brak informacji).

Źródło: opracowanie własne.

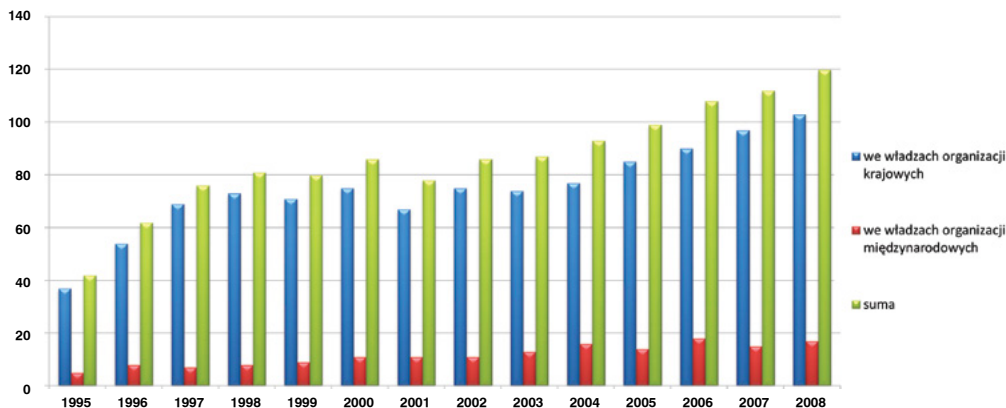
Ryc. 6. Liczba staży i stypendiów geograficznych w Polsce w okresie 1995–2008

Dane bez Instytutu Geografii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (brak informacji).

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 7. Liczba pracowników we władzach organizacji naukowych w ośrodkach geograficznych w Polsce w okresie 1995–2008

Dane bez Instytutu Geografii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (brak informacji).
Źródło: opracowanie własne.

Przedstawiona ogólnie analiza osiągnięć naukowych o znaczeniu merytorycznym i aplikacyjnym polskich ośrodków geograficznych w latach 1995–2008 pozwala stwierdzić, że posiadają one różną rangę, jednak jednoznacznie wskazują na dużą aktywność geografów oraz umocnienie pozycji geografii w systemie nauki w Polsce i na świecie.

Podsumowanie – diagnoza, tendencje rozwoju

Przedstawiony aktualny stan rozwoju geografii w Polsce upoważnia do stwierdzenia, że polscy geografowie dobrze rozumieją szanse, trudności i perspektywy rozwoju geografii. Współczesny rozwój geografii w Polsce dokonuje się w warunkach ograniczonego finansowania badań naukowych i równocześnie zwiększonej aktywności geografów. Do niewątpliwych trudności w rozwoju polskiej geografii można zaliczyć: niedofinansowanie działalności naukowej i dydaktycznej, brak precyzyjnych kryteriów oceny jednostek naukowych, brak polskich czasopism geograficznych na liście filadelfijskiej czy małe wykorzystanie geograficznych osiągnięć naukowych w praktyce.

Szansą rozwoju polskiej geografii jest m.in. zwiększenie udziału w realizacji programów międzynarodowych, zintensyfikowanie form informacji i promocji geografii, poprawa transferu osiągnięć naukowych do praktyki, podniesienie rangi naukowej i społecznej geografii. Do najważniejszych działań zmierzających do poprawy kondycji geografii w Polsce, które winny być podjęte przez ośrodki geograficzne, można zaliczyć:

- zdefiniowanie priorytetów badawczych ważnych z naukowego i aplikacyjnego punktu widzenia,
- zwiększenie udziału geografów w badaniach interdyscyplinarnych środowiska geograficznego w programach krajowych i międzynarodowych,
- zintensyfikowanie prac w zakresie kształtowania i ochrony środowiska przyrodniczego,
- opracowywanie monografii regionalnych służących ocenie i gospodarowaniu zasobami przyrodniczymi,
- podniesienie rangi czasopism geograficznych,

- większe zróżnicowanie form promocji geografii,
- podniesienie rangi geografii w nauczaniu szkolnym.

Powodzenie realizacji proponowanych kierunków rozwoju geografii możliwe jest pod warunkiem akceptacji ich przez społeczność geografów. Podjęcie działań w tym zakresie na pewno podniesie rangę geografii w systemie nauki oraz w społeczeństwie.

Literatura

- Jackowski A., Liszewski S., Richling A., 2008, *Historia geografii polskiej*, PWN, Warszawa.
- Kostrzewski A., Roo-Zielińska E., 2010, *Ekspertyza o stanie nauk geograficznych w Polsce 1995–2008*, Archiwum Komitetu Nauk Geograficznych PAN, Warszawa.
- Leszczycki S., 1962, *Geografia powszechna*, t. 1, PWN, Poznań.